

.....

Gedigte

Hans du Plessis

kreature@kreatief.so.net	213
creature@creative.son.net	213

Heilna du Plooy

Die donker binne en die donker buite	214
Nanagvers	214
Herfs	215

Hennie van Coller

“Kreatiewe kreature” – ’n interpretasie in woorde	216
---	-----

Hein Viljoen

Kwintzillas	218
-------------------	-----

Jaco Jacobs

lets onder my bed	220
--------------------------	-----

Sanko Lewis

Sketse	223
--------------	-----

Kortverhale

Roela Hattingh

Vrylopers	227
-----------------	-----

Franci Greyling

Die laaste sewe dae in Mei 2007	229
---------------------------------------	-----

Essay

Heilna du Plooy

Om aan die loop te bly	235
------------------------------	-----

Rubriek vir skeppende werk

Litera is 'n rubriek vir die publikasie van skeppende werk in al die tale wat gewoonlik in *Literator* gebruik word. Die Redaksie wil daarmee 'n geïntegreerde beeld skep van die verskeidenheid nuwe skryfwerk wat Suid-Afrikaanse skrywers kan bied.

'n Kontantprys word toegeken aan die beste bydraes wat in die loop van 'n jaar gepubliseer word. Skrywers word daarom uitgenooi om korter skeppende werk voor te lê vir plasing in hierdie rubriek. Dit kan gedigte of kortverhale wees, maar drama- of romanfragmente en eksperimentele tekste is ook welkom.

'n Elektroniese kopie van elke bydrae moet voorgelê word. Die naam en adres van die insender moet regs bo-aan die eerste blad vermeld word. **Verstrek ook 'n telefoonnommer, faksnommer en e-posadres waar u bereik kan word.** Elektroniese bydraes kan gestuur word aan Susan.Lourens@nwu.ac.za

Bydraes kan ook gepos word aan die Burohoof, *Literator*, Personeelbussie 251, Buro vir Wetenskaplike Tydskrifte, Privaatsak X6001, POTCHEFSTROOM 2520.

Section for creative writing

Litera is a section for the publication of creative writing in all the languages that *Literator* usually caters for. Through this section the Editorial Board wants to present an integrated image of the diversity of new writing by South Africans.

A cash prize will be awarded for the best contributions published in a specific year. Writers are therefore invited to submit shorter creative work for publication in this section. Poems and short stories are welcome, but also plays and novel fragments and experimental texts.

An electronic version of each contribution should be submitted. The name and address of the author should appear at the top right of the first page. **Please include a telephone number, a fax number and an e-mail address where you can be contacted.** Electronic submissions can be send to Susan.Lourens@nwu.ac.za

Contributions can also be mailed to the Head of the Bureau, *Literator*, Staff Box 251, Bureau for Scholarly Journals, Private Bag X6001, POTCHEFSTROOM 2520.

Reglement: Litera-pryse vir kreatiewe skryfkuns

Die Redaksie van *Literator* ken jaarliks twee pryse toe vir die beste bydraes vir 'n kalenderjaar in die rubriek "Litera". Hierdie pryse sal bekend staan as die Litera-pryse vir kreatiewe skryfkuns.

Twee pryse word toegeken, een vir skrywers wat reeds 'n bundel in die betrokke genre gepubliseer het, en een vir skrywers wat nog nie 'n bundel gepubliseer het nie (dit wil sê wat as debutante beskou word).

Die Redaksie bepaal aan wie die pryse toegeken word, maar die Redaksie kan buitebeoordelaars gebruik om met die beoordeling behulpsaam te wees. Die beslissings van die Redaksie is finaal en geen korrespondensie sal daarvoor gevoer word nie.

Die Redaksie behou hom die reg voor om vir 'n spesifieke jaar of vir 'n spesifieke kategorie nie 'n prys toe te ken nie, of om 'n prys onder verskillende skrywers te verdeel.

Die name van die skrywers aan wie die pryse toegeken is, sal bekendgemaak word in die eerste uitgawe van *Literator* van die daaropvolgende kalenderjaar.

Rules: Litera prizes for creative writing

The Editorial Board of *Literator* yearly awards two prizes for the best contributions for a calendar year in the section “Litera”. These prizes will be known as the Litera prizes for creative writing.

Two prizes will be awarded, one for writers who have already published a collection in the genre concerned, and one for writers who have not yet published a collection (that is, who are regarded as making their *début*).

The Editorial Board determines to whom the prizes will be awarded, and it may appoint external judges to help with the evaluation of contributions. The decisions of the Editorial Board are final and no correspondence on this matter will be entered into.

The Editorial Board reserves the right to make no award for a particular year or in a particular category, or to divide a prize among different authors.

The names of the authors to whom the awards have been made, will be published in the first issue of *Literator* of the subsequent calendar year.

hanS dU plessiS

creature@kreatief.so.net

.soek onder dié deurmediere
,en ondersoek hulle manierE
:van hulle het sterte vir dorings
ander neem koppe op horingsS
.daar's dié wat na vlerke ruik
of wat voel soos wat hulle lyk
,party se lekkende bekke
klink stinker as hulle nekkE

.dit proe maar so kaarmedeur
omdat dit voor jou ore gebeur
:sonder weet word jy weer
voor hierdie tiergedier
self 'n kreatiewetuur
wat gewoonwegstuuR

creature@creative.son.net

.search among these animalia
and research their paraphernalia
:some have tails for thorns
others take heads on horns
.they smell like wings
or feel like purple things
,and their wagging tales
sound like bitter nailS

.it's downside up, I fear
,but somewhere in the rear
,right behind your very eaR
:in front of such a rhinoture
it becomes some eventature
if you are a real creataturE

Die donker binne en die donker buite

Met opgetrekte knieë sit die kind
en gril verruk vir elke nuk
van die wonderdiere wat hy uitdink:

'n renoster met vlerke en 'n vis met vier oë,
'n waterskilpad met 'n periskoop
en die stekeltongpadda is 'n dik dubbeldoor.

Vlug van voet, van vlerk of vin,
skerp geklou en sterk gebou, kan almal
vreemd en verskriklik goed sien.

Die kind se droom is sonder grense.
Hy maak sy skrik met kreature mak
in 'n wêreld wat uitdy onder sy wense.

Die vader sluit die hek en al die deure,
sit die vensters dig op knip,
daarna die buitelig en die sirene.

Van agter die hoekige raam
speur hy strak die tuin deur
vir wat in die skaduwee donkerlik roer:

die ene oog sodat sy seun kan speel,
weet hy sy drome het verstar, vereelt,
soos hande wat te veel swaar dinge dra.

Nanagvers

Nanags wakker flits die helder beeld
van daardie dromerige kind. Wat met
'n piepklein gieter water op die varings
gooi. Nat varings op die rooigeverfde
stoep. Die stoep in skaduwee. En rondom
lê die sondeurdrenkte werf.

Gebaken en geborge leef die kind in son
en sien. Soveel kleure op die miere
en die gruiserige grond. Die kat se oop-

gekloofde swart en grasgroen oog.
In hierdie klein en eindelose plek
herken die kind iets wonderliks
en dink dis doodgewoon.

Ook in die nanag die gedagtes
oor die sterkes. Dié wat so groot
kan doen. Wat alles makmaak, alles tem.
Wat skik en herskik, dit wat was, wat is
en dit wat kom. Dié wat die verste
einders klein en naby dink. Hul lê
hul hand op elke afgeleë ding
met swymelende eiesinnigheid
wat strak maak en beklem.

Soms nanags glip daar dan
die sku en skitterende silwer vis
diep in die donker dam.
Daar ís iets klein en eindeloos.
Iets ís volkome rond. 'n Kind se oog
sien wonders in die grond.

Herfs

Heilna du Plooy

Dit is die stilte, die stil en verregaande
lig van die herfs en die ongehoorde
stomheid in haar wat van die vrou 'n pelgrim maak
wanneer sy sien die tuin word 'n rooster

vol wimpels van lug en ooptes, die takke
verdigtings soos rag óm asem en ruimtes;
wanneer sy sien dis 'n nuwe matriks
waardeer sy moet kyk en sy weet sy moet reis

verby die platane en die populiere langs die rivier,
onder die donker arms van die akkers deur
tot anderkant die brug oor die spoor
waar die vlakke oopspoel in stromende son:

teen die onbedagte gebrek aan gesprek
waarin sy so onverhoeds tuisgekom het.

“Kreatiewe kreature” – 'n interpretasie in woorde

1. 'n Gans in W.P.-kleure

'n Verskrikte gans met breë strepe
wat om sy nek pas nes 'n das in repe,
en met 'n brandsiek perdehings se stert –
dis mos darem alles 'n Frieskoei-lyfie werd?

2. Draco Medievalis

Ringnek, eenoog-eend
halfpad Middeleeuse draak
met meer krys as kwaak.

3. Die kikvors

Ruggelings stort dié
Siamese paddapaar
pure Dertiger.

4. Gevleuelde Dracula

Dié Dracula het horings én vlerke.
Vir gesigshare slange soos sterte.
Maagde verwag hy kom soos Spiderman hul red.
Maar o wee, dit lyk veeleerder asof hy 'n nood het!

5. 'n Koster Ollinoster

'n Koddige verrimpelde ollinoster
ewe waardig as 'n APK-koster,
staan plotseling voor my deur.
Hy groet vriendelik met sy neushoring
en maak toe ewe mooi verskoning
vir die skeur in my fluweelbroek.
Hy's warrempel beskeie en bedaard
ten spyte van sy voorkoms, goed geaard.

6. Die leepooggeslyptebeitel reun

Hy het agterhoewe soos 'n hings
en 'n spits snoetjie soos 'n beitel.
Eintlik lyk hy nogal soos 'n hond!
Maar as sý soort mekaar besnuffel
geskied dit altoos héél versigtig,
want so 'n vlymskerp beitelsnoet
kan van 'n leepooggeslyptebeitel reuntjie
sowaar 'n tefie maak binne 'n ommesientjie.

7. Die pynappel wolf

'n Nare wolfgesig ingedruk
in 'n pynappellyf.
Tarentaal agterpote,
wanstaltige lote!
'n Ringetjie van agter
en een van voor.
Behoedsaam soos 'n jagter
los hy boontjiesopskote
wat jy waar kan hoor!

8. Skilpad met periskoopkop

Skilpaddop,
periskoopkop,
lepelklepelknyper,
vlerkies van 'n lyster
wat my heeltemaal verbyster.

9. Piscis Mirabilis

'n Erdwurm in sy klou.
'n Glimlag vir die skou.
Vier oë vir deurnag televisie-kyk.
Cadillac-neusgate vir goed ruik.
Hibried glo uit diverse biologiese gebiede.
Hoender, voël of straks 'n vis op steroïede?

Kwintzillas

1. Vlernoster

alla my renostorale waardigheid
hy plooi wrewelig sy rimpelbek
sulke piepklein vlerkies laf aan die fladder
vee my horing aan die simpel affêre af
keer, keer my swaar ou gat begin al vlieg

2. Moedergans

desperaat klap-klap die vlerkies
die nek halsreikend boontoe gestrek
tevergeefs: die pantserstert
sleep grondwaarts soos lood
(die oog is al hol gebeur)

3. Gansikloop

so sjarmant aanvallig so slank volmaak
my nek so bekwaam gekrom band bloedrooi
ek krul my stert my skalkse poot parmantig blou
my oog my siklope-oog loop vol van jou
sal jy, sal jy met my die ganstrot waggel?

4. Skeerbekmiervreter

sebrahoef en eendepoot hy loer tersluiks
sal ons sy vreemde samestelling begryp?
die bek kan vlymskerp deur 'n miershoop sny
maar hy moet homself skop op die boud
om die grond uit sy lugskag genies te kry

5. Pantsevorste

rug aan rug vasgenael immer waaksaam
swaai ons ons tongvleëls vrolik rond
jy steur jou nie aan gedrogte nie? pasop
soos die digter kan ons tongbolsters
dodelik streel of afgrysliek wond

6. Voëlvis

ek is die monster wat snags verskyn
my oë gluur splete groen vuur
stryk oor my stert my rugvin penorent
pote hang gemaak nutteloos my tande wys
'n valsvriendelike blink saagtandgryns

7. Wolf in ...

rosette op die lyf – wolwiele, wolwronge –
wankel hy potsierlik op sy stekelstert
Onbeweeglike Beweger dink hy iesegrimmig
reik met die linkerklou versigtig vorentoe
queen-pynappel op gespoorde eendepote

8. Eendpadtenk

dalk 'n geheime wapen vir môre?
goed gepantser, laser op die kop
vlerke, kloue van 'n venusvlieëvanger
die viertrekpote kort en stewig, gereed
vir enige gebeurlikheid – selfs veerpen in die hol

9. Frankenstein en kie.

ek is die horrie van jou horries
medusa se slange dracula se spinnekoptande
die horings van die dier uit die see
vlermuisvlerke kloue vir hande
ek smelt jou murg met my derde oog

10. Slotsom

stekels genaelde kloue geknypte snaters
'n hele kaboedel gepantserde kordates
klou van die leeu web van die eend
die sagte hartseer oë van die krokodil
draak sleep sy stert – die horrieriem van Joshua M.

Iets onder my bed ...

Kreatiewe kreature

Monsterboek

Geraamtes, vampiere
en nare weerwolwe,
goeters wat woon
diep onder die golwe.
Kreunende mummies,
toegedraai in verbande,
skaduwee-sluipers
met baie skerp tande.
Waar sal jy al hierdie
bangmaakgoed soek?
Kom blaai net 'n bietjie
deur die monsterboek!

Ek is 'n monster!

Ek is 'n monster!
Los my uit!
Bly uit my pad uit,
want ek byt!

Ek is 'n monster!
Wat is dié?
Monsters eet mos nie
groente nie!

Ek is 'n monster!
Hoor hoe ek BRUL!
Ek gaan nie bad nie,
ek doen wat ek wil!

Ek is 'n monster!
Luister vir my:
Ek gaan TV kyk
en laat wakkerbly.

Ek is 'n m ... m ... m ...
Mamma, kom terug!

Gee my 'n soentjie
en los aan die lig ...

Te laat

Jy soek verniet op plase
of in dieretuine
na eenoog-oliwane
of spikkel-akkewyne.
Jy soek verniet na likkewolwe
of na tierbosvisse,
na paddamanders, krappefante
of na spinnedisse.
Die haaikoei, die papenoster
en die bobbevark
was almal net-net te laat
vir Noag se ark.

Bobbe-wat?!

Die bakoorbobbekoggelpikkevlerrelikkekanie
se naam is te moeilik om te spel ...
Ek is bly dat hy nie regtig bestaan nie!

As die monsters partytjie hou ...

Kom, alle monsters, kom gou!
Daar slaan middernag nou ...
Dis riltyd en giltyd
en gruwelik-griltyd
as die monsters partytjie hou.

Daar kom Dracula en sy vrou.
en hier's dokter Frankenstein nou.
Daar is vreemde kreature
soos zombies en vampiere
as die monsters partytjie hou.

Gryp die naaste monster se klou,
vanaand dans jy jou stokflou!
Almal lag en lawaai
tot met hanekraai
as die monsters partytjie hou.

Lamgeskrik

Sy hoor nie die voetstappe agter haar aan sluip nie.
Sy voel nie die hoendervleis oor haar vel kruip nie.
Verbeel haar sy proe nie die vrees nie
of kry die monsterreuk in haar neus nie.
En sy sien nie die kloue wat na haar gryp nie ...

Die monstertoilet

Doodonskuldig staan hy daar,
koel en spierwit.
Maar hy wag vir die oomblik
as jy wil kom sit.
Dan begin hy rommel,
rammel en brom,
en diep uit sy binneste
kom daar 'n grom,
gevolg deur 'n natterige
slobbergeluid ...
onder die deksel loer
'n groot rooi oog uit!
Hier kom lang groen tentakels
wat jou wil gryp ...
en al is jou nood hóé groot
sal jy liewerster knyp!

Die huis in Katjeeperingstraat

As dit donkermaan is,
en dis reeds baie laat,
moet jy wegbly van die huis
in Katjeeperingstraat.
Deur die gapende kosyn en
stukkende ruite
sweef die eensaamste, pragtigste
klanke na buite.
As jy doodstil gaan staan
en baie fyn luister,
sal jy hoor hoe die huis
met 'n sagte stem fluister ...
Kom binne, kom binne!
nooi die huis.
Kom binne, kom binne! Kom maak jou tuis.
Kom binne, kom luister

*na die spookklavier.
As jy eers binne is, bly jy vir altyd hier ...*

Sanko Lewis

Sketse

dis 'n springmielie, dis katoen,
 (eendjie-eendjie stap in 'n ry)
dis 'n tronkvoël in skaapsklere
 (een-twee-drie-vier, stap hul verby)
'n likkewaan? 'n koushandpop?
 (links-regs-links-regs, kyk hoe mak)
die lelike eendjie? die lelike swaan?
 (reguit dam toe, kwak-kwak-kwak)
is dit dalk die man-in-die-maan?

die vrieskoei-maagsak watertrap,
trap met ganspote
klap soos 'n moffie die lug,
trap in vlug

as balsakke vlerke kry,
as penisse tronkvoëlnekke en eendbekke kry,
as holle sterte met horings kry,

my kind – hang nie rond nie!

Dis 'n bokserhond,
gestreep soos 'n streepsak.
Beslis 'n bokserhond.

Ja, buiten vir die geraamte-arms,
nes geknakte bamboesstokke,
wat soos 'n slapende wandelaar
vooruit suspendeer – Venusvliegvinger
kloue hap-hap;

Ja, buiten vir die gepantserde rug,
wat soos 'n kontinent knus
op die mantel rus;

Ja, buiten vir die oliekannetjie
met 'n windwyserveertjie
soos 'n vlaggie op 'n bergpiek,
nee, dis 'n paddavisstertjie,
nee, 'n kersie op 'n koek,
nee, 'n pluimpie op 'n verjaarsdaghoed;

Ja, buiten vir die speelgoedvlerke
gefabriseer met draadhangere en kougom
vir haasbek Sannie se skoolkonsert gisteraand;

Ja, buiten vir die outannienek,
en buiten die knopkieriekop, die makoubek
en buiten vir die energiegeweer
gestasioneer soos 'n duikboot se periskoop;

en buiten vir 'n kleuter se gepeuter –
is dit 'n hond.

ek is bebek
met bekkige bekke
(bek bekker bekste)
op oralste plekke

my bekke gaap soos oë
my oë hap soos bekke
my bekke knipoog
my ogerste oë byt

ek is vampierste-vamste-pier
ek's 'n dier uit Daniël-en-Openbaring:

*Terwyl ek op die horings
ag gee, kom daar 'n ander horinkie
tussen hulle op,
en drie van die vorige horings
is daarvoor ontwortel;
en kyk (!),*

*in hierdie horing
was oë (!)
soos mens-oë
en 'n mond (!)
wat groot dinge spreek.*

Die diere praat met my.
Praat soos stemme, slagtang in my kop.
In 'n neutedop: ek verkens.

My psige is beset.
Ek verdamp soos 'n swerm ganse
Noorde toe, na oorde blou en ru,
en sonnig soos Van Gogh se siniele sonnigheid.

Die diere ry my.
Ek is besaal gemonteer gestang in die bek
bery hulle my na Europa se Ooste toe:
Katedraaloos. Pyporreloos. Dracula-oos.
Oos soos Xar en Dostoyevsky.
Oos soos so ver as die Ooste van die Weste is.
Oos soos bloedroos en naakbloos en "jou doos".

Ek verlang Suid.
Ek gooi my klimtou oor die Suiderkruis.

Ek hang myself.

Ek hang Suid en impotent.

Ek dink Wes:

Sokrates,

jou pes!

Vrylopers

Voor julle ingestap het, was daar net 'n paar kliënte wat eintlik amper niks spandeer het nie. Soos gewoonlik op 'n Donderdagmiddag, veral in die winter en in die middel van die maand.

'n Seuntjie wat vislyn soek. Sy Pa kom die naweek kuier – hy werk in Richardsbaai – en het gesê as hy weer kom, sal hy sy seun leer om vis te vang met net vislyn, 'n hoek en bietjie ou pap.

Hy onthou vir 'n oomblik die laaste keer toe hy visgevang het. In die einste Westdene-dam ... Hy dink dis tyd om weer so iets te doen. Dalk 'n verrassingspiekniek vir sy vrou. Ag, hulle hoef nie eers lyn saam te vat nie. Net volgende week gaan hy sy winkel na middagete toemaak en mooitjies reguit dam toe ry. Met 'n paar ou brode, ja, dan voer hulle die eende en klim dalk op die rondomtalie vir 'n paar stadige draaie as daar nie kinders is nie. Hy sal haar vra om daai blommerok aan te trek – dan waai dit bietjie in die wind. Ietsie helders en sag en half-laf so op hulle oudag.

Die seun het te min geld gehad. Ag wat, vyf rand die kant toe of daardie kant toe. Dis in elk geval tyd om hierdie winkel toe te maak, af te tree, en nader aan die kinders en kleinkinders te trek. Hy maak al vir jare lank nie profyt nie. Koop nie meer nuwe voorraad aan nie. Verkwansel maar wat hy het. Hy stof eerder gedagtes af terwyl hy die visvangrak reg rangskik. Kinders ... moet mos aan als vat. Sal later oor die winkel *worry*.

En toe daai snaakse ou wat nooit kry wat hy soek nie – al dren-telende op en af in elke gangetjie. Hy't nou wragtag die hele pak koperspykers gekoop. Nege-en-veertig rand vyftig. Hulle maak al vir jare nie meer daardie platkop-halfduimspykers nie. Seker omdat geysers deesdae van vlekvrue staal gemaak word. Vreemd dat hy die boksie juis gister in die stoor gekry het. Lê seker al tien jaar daar onder die rol tou. Vandag kon die snaakse ou uiteindelik kry wat hy soek. Hy gee een van daai skewe laggies vir homself. Vyfhonderd persent wins in tien jaar se tyd op een boksie spykers! Sy pa sou

trots gewees het. Dis tyd dat hy by sy pa en ma se graf gaan bossies uittrek. Raad vra oor die winkel wat nog steeds sy pa se naam dra. Hy dink nie daar leef nog iemand wat die oorspronklike eienaar geken het nie. En net toe hy onthou hoe hy as kind gespeel het dat die winkel 'n tydmasjien is, stap die swart vrou met die bakbeendogterjie in.

“Yes, Master, please. A glass for the window. They came on Sunday. Took all our money. They hit me on my back. I say I got Aids. And then ... they ask me if my daughter is a girl. I said he is a boy, see, he always wears pants. So they took our money and cell-phones and left. A piece of glass for the broken window. It's cold now in the winter.” Toe gee hy vir haar die glas vir tien rand, en sommer 'n ou slot en ketting vir haar hek. Daardie mense kom dalk terug – sodra hulle weer selfone het. Einde-van-die-maand-stories.

En toe stap julle in. Hy sien dat hy julle nie sou kon help nie. Julle hande is nie werkershande nie. Dis 'n snaakse tyd vir drie jong mans om by 'n hardeware winkel in te stap. Hy dog julle het dalk verdwaal, maar toe sien hy daar staan nie 'n kar voor die winkel nie. Julle het gelyk of julle weet wat julle soek. Eers rondgekyk, en toe die geweer, en toe sy beursie met net die honderdrandnoot, en toe die tweehonderdrand-*float* en die vier-en-sestig rand vyftig wat hy vandag gemaak het. En toe hy hier langs die skroewerak val, sien hy wragtig nog 'n boksie van daardie koperspykers.

Julle het rustig uitgestap, al geselsende. Seker selfs die volgende kliënte gesien instap. Die man en vrou wat hom hier dood gekry het.

Franci Greyling

Die laaste sewe dae in Mei 2007*

(weergawe)

“Cool,” sê die kinders oor die wit poppe onder die bed.

Soms sit sy in die hoek langs die prosestafel. Hiervandaan het sy 'n blik op die hele uitstalling en die besoekers wat tussen die kunswerke rondloop. Dis ook 'n goeie plek om voorligting te gee. Wanneer dit lyk of iemand belangstel, sal sy opstaan en in breë trekke die projek uitlê: beduie na die oorspronklike illustrasies in die groot saal, die interpretasie van die verskillende kunstenaars, die kleiner vertrek met die prosestafel en die bed in die middel, en die skyfievertoning in die sykamer. Van tyd tot tyd sal sy nagaan of al die elektroniese dinge nog werk: die CD-speler, die rekenaars, die projektor. Soms sit sy en dink. Meestal sit sy bloot uit pure moegheid.

Dit was maande se beplanning en organisasie om die projek byeen te bring, dae se werk om die uitstalling gereed te kry: om in die drukkende hitte goed aan te ry, alles teen die steil trap op te sukkel, om – oorgelewer aan die beskikbare ruimte en die verskeidenheid kunswerke – te oordeel oor die beste uitstalplek, 'n handvol vrywillig verpligte helpers te organiseer, kunstenaars te ontvang wat met boor en maatband self hulle werk hang, soms so tussendeur tru te staan, saam te besin, te herbeplan, kunswerke te verskuif, besondere versoeke te hanteer, tegniese dinge uit te sorteer ...

Soos die bed. Hoe kan ons maak om 'n bed daar te kry? het Harry se e-pos twee weke voor die uitstalling gevra.

Hoe lyk die bed? wil sy weet. “'n Gewone outydse staalbed met 'n diamantkettinkiemat en effens geroes.” Is dit nodig om 'n gewone bed, 'n ysterkatel vanaf Johannesburg aan te ry? Om 'n bakkie te huur sal soveel en soveel kos, die bestuurder moet betaal word, en fondse is beperk. Kan sy nie maar 'n bed in die dorp kry nie? Hulle sal 'n plan maak, onderneem sy wel wetende dat elke bed in die

* Harry Kalmer. Installasiewerk. “Die laaste sewe dae in Mei 2007: Elkeen verteenwoordig 'n persoon wat vermoor is in die tyd – dis net die mense van wie ek in Gauteng se koerante gelees het.” (Op die spoor van kreatiewe kreature, Aardklop 2007.)

feestyd beset is. Dalk kan mens iets by 'n pandjieswinkel raakloop en dit later weer terugverkoop, begin sy moontlikhede oorweeg.

Op 'n manier val dinge in plek: 'n sieklike ouma in 'n toneelstuk wat 'n week voor die fees opgevoer word, het 'n bed nodig. 'n Bed wat beskikbaar is, 'n dag of wat later in die middernagtelike ure by haar huis afgelaai word, en 'n paar dae later weer na die Snowflake-gebou aangery word. Dit is weliswaar, met die goudkleurige draadmat, 'n moderner weergawe as die een wat Harry in gedagte gehad het, maar dis 'n bed.

Die bed het nog kaal op die plankvloer gestaan toe haar suster, swaer en hulle kinders Sondaglaatmiddag in die dorp aankom. Die dogtertjie lê half deur die slaap teen haar pa se skouer, maar die seuntjie draf heen en weer tussen die illustrasies en die brille in die perspekskassies. “Dis die renoster s'n,” roep hy. “Die vieroogvis! Die *lazer-eend*.” Hulle ma help om die titels by die kunswerke op te sit.

Die wit kaartjie op die hoek van die bed is niksseggend.

Met verdrag dun die helpers uit, maar oplaas kry elke kunswerk 'n plek, word skewe tafeltjies onder swart doeke versteek, rekenaars opgekoppel, gereedskap in 'n kas weggebêre, opgeruim.

Eers toe hulle reeds weg is, bring Harry die res van sy uitstalling: 'n ongedefinieerde hoop figure wat die volgende oggend onder die bed lê. Soos naïewe papierpoppe, die vorms uit 'n vreemde wit materiaal. As kinders het hulle sulke poppies uitgesny, onthou sy. Dit was 'n kuns om die papier so te vou en te knip dat die poppies 'n ry aaneen is as jy die papier ooptrek – veral om mannetjies en vroultjies langs mekaar te knip: vier, ses, agt. Die figure onder die bed is geslagloos. Los. Bo-op mekaar, sodat sy hulle nie kan tel nie. Aan elke pop is 'n indekskaartjie vasgekram, name ruweg daarop geskryf: Johannes Kotze, Masole Marede, Juri Ulianitski. Dis uit stoffeerstof gesny, daag die besef later – die sakte lagiesmateriaal waarvan ligte somersdekens gemaak word.

Die kinders wil vat. Wag – keer hulle ouers wat gebukkend die stukkie papier aan die voetenent lees.

“Met opgetrekte knieë sit die kind / en gril verruk vir elke nuk / van die wonderdiere wat hy uitdink ...” klink die digteres se stem uit die syvertrek waar voorlesings met skyfies van kinders se werk afgewissel word.

Soggens lig hulle die swaar houtluik bo die trap, skakel die rekenaars aan, fokus die beeld op die skerm, skuif die luidsprekertjies reg. Met 'n stoffer loop sy deur die uitstalling, vee af waar nodig, buk om papiertjies op te tel. Die kaartjie op die hoek het gekreukel. Daar was baie mense met die opening. Dis moontlik een van hulle wat met 'n glasië wyn op die bed gesit en gesels het, onbewus van dit wat onder is.

“'n Renoster met vlerke en 'n vis met vier oë, / 'n waterskilpad met 'n periskoop / en die stekeltongpadda is 'n dik dubbeldoor. // Vlug van voet, van vlerk of vin, / skerp geklou en sterk gebou, kan almal / vreemd en verskriklik goed sien.”

Teen die tweede dag begin dit reën. Die wind waai koud. Deur die nag en ook die volgende dag huil die wind deur die stukkende ruite – só sterk dat dit nie eers help om swart sakke bo-oor te probeer plak nie.

Op die koue vloer lê die figure bleek uitgesprei.

Dis net enkele besoekers wat die wind en weer trotseer. Self sien sy op daarteen om in die reënweer uit te gaan. Daarom bly sy. Hou haar besig met koerantlees, om na die kunstenaars se verslae op die prosestafel te kyk, of om die poskaarte met terugvoer deur te blaai.

Ek was besig om die kinders se broodjies vir die volgende dag te maak ...

Sy het wasgoed opgehang ...

Hy het op my skoot gesit ...

Sy moes haar verbeel het dat sy stemme hoor, want toe sy omdraai om die besoekers te ontvang, is daar niemand in die groot saal nie. Buite sak die reën vaal uit.

Sy neem foto's van die uitstalling: bonkige beelde van klip en metaal, houtkiste, kralewerk, swewende brille teen 'n wit muur, 'n bebloede renoster, wolwe, skelette in papier, taktralië, name agter 'n draadmat.

Hy het gou 'n koerant gaan koop ...

Hulle was kerk toe ...

Lank sit sy voor die wisselende woorde en beelde in die donker syvertrek. Die kleuters se tekeninge op blou karton, adolessente se potloodsketse, kleurvolle ontwerpe en groot ysterbeelde. “Die kind se droom is sonder grense. / Hy maak sy skrik met kreature mak / in ’n wêreld wat uitdy onder sy wense,” lees die digteres met gereelde tussenposes.

Ek het reg gemaak om te gaan bad ...

Ons het op die stoep gestaan en braai ...

Daar is ook ánder wat hoor, besef sy met verdrag. Hulle wat stiller word soos hulle deur die uitstalling beweeg: kyk, tas, lees, luister. Hulle wat langs die bed stilstaan, of daarvan af wegdraai.

Die kinders het nog so deur die huis gehardloop ...

Hulle hoor ook die eindelose stroom stemme uit daaglikse koerante, gesprekke, briewe, drome, nagmerries, die stemloses op die vloer. *Ek het ’n onderhoud gehad ... Ons het gewag dat die hek oopgaan ... Sy het vir hom tee gegee ... Hy het die deur vir die hondjies oopgemaak ... Ek was besig om met my ma op die telefoon te praat ... Sy het geslaap.*

“Die vader sluit die hek en al die deure, / sit die vensters dig op knip, / daarna die buitelig en die sirene.”

Die hele week lê hulle daar: Johannes Kotze Masole Marede Yuri Ulianitski Vroulike voetganger Fordsburg Phil Botha Wilna Kotze Moegamat Kannemeyer Sekuriteitswag Waltloo Wilfred Kriel (8 jaar) David Nxumalo Johan Grobbelaar Zandile Manganyi Dogter 1: Mtuleni Township Vrou met handsak Zamipolo Nedersetting Vrou van Diepkloof Kefilwe Kgautleole Eter St. Tropez Restaurant Durban David Mxumalo Ontwerper in Jhb Middestad Dogter (16-20) Busch Buck Ridge Man in winkel Fairie Glen Patrick Mahlati Dogter (15) Soweto Nana Monameki Thami Kubekha Zandile Magonye Peet van der Merwe Veli Mazibukho Dogter 2: Mtuleni Township Bendelid 1 Kalkheuvel Taxipassasier Breëstraat Johannesburg Martine van der Heyde Johnny Botha Bennie Malan.

Dit word Vrydag en Saterdag. Die weer klaar op. Dit wemel van besoekers. Wanneer dit lyk of iemand belangstel, lê sy die uitstalling uit: die oorspronklike illustrasies, die interpretasie van die kunstenaars, die vertrek met die bed, en die sykamer.

“Ek’s op pad,” sê Harry.

“Dis reg,” sê sy. “Ons sal sorg en later aan jou terugbesorg.”

Sondag toe hulle oppak kan sy dit nie oor haar hart kry om die uitgesnyde vorms in 'n sak te druk nie. Versigtig vou sy hulle in swart doeke toe

dra hulle teen die trap af

verras

oor hoe lig

hulle is

Heilna du Plooy

Om aan die loop te bly Bespiegelings rondom kreature en kreatiewe prosesse

Daar is verskeie aspekte van hierdie projek *Op die spoor van die kreatiewe kreature* wat dit anders maak as 'n gewone navorsingsprojek of as kreatiewe werk op sigself.

Die samewerking van kunstenaars en akademici uit soveel verskillende velde het van die begin af 'n veelkantigheid en oopeindigheid aan die gesprekke in en om die projek verleen. Dit is ook duidelik gestel dat afgesien van die kreatiewe produkte wat tot stand kan kom, die kreatiewe proses self belangrik is en dat elke medewerker verslag moet doen van die ontwikkeling en uitvoering van idees tydens die hele projek. Ian se verbeeldingryke tekeninge van Joshua se fantastiese kreature was die vertrekpunt, maar van daar af kon elkeen sy eie koers inslaan.

Die werkwinkel waaraan die groot groep kunstenaars deelgeneem het, was stimulerend en boeiend. Vanselfsprekend is dit ietwat oorweldigend om met gevestigde en bekende kunstenaars saam te werk en ek was nie seker of ek iets sou kon doen wat in die projek inpas of op die gewenste vlak sou wees nie. Die prosesgerigheid van die hele onderneming was egter vir my baie aantreklik en het dit moontlik gemaak om verskillende moontlikhede te ontgin. Daarom het ek gedink dat dit die beste sou wees om aanvanklik alle opsies oop te hou: skryf en verf of teken in verskillende mediums. Hoewel 'n mens iewers 'n keuse moet maak, is dit goed om wyd en uiteenlopend te dink en self nuuskierig te wees oor wat kan gebeur. So stilletjies het ek selfs gedink dat as niks anders wou materialiseer nie, ek altyd kan terugval op my akademiese ervaring en iets doen wat met navorsing oor kreatiewe prosesse te make het, soos byvoorbeeld die analise of interpretasie van die bydraes van die ander medewerkers in die projek.

Ek het van die begin af vermoed dat die tekeninge van die kreature vir my 'n vertrekpunt of springplank sou wees op pad na iets anders, omdat ek nog nooit verhale of gedigte geskryf het wat met fantasie gemoed was nie. Al lees en geniet 'n mens fantasieverhale, beteken dit nog nie dat jy self in staat is om so iets te skryf nie. Daar is by my gewis nie 'n spesifieke affiniteit vir fantasie nie – ek het byvoorbeeld ook nie 'n groot voorliefde vir wetenskapsfiksie hetsy in literatuur of film nie. Verbeelding is egter nie tot fantasie beperk nie. Alle mense het verbeelding, maar kreatiewe mense is diegene wat die verbeelding opskerp, ontgin, ontwikkel, stimuleer en gebruik. 'n Mens weet jy moet die vertrouwe hê dat jou verbeelding jou eventueel iewers heen sal lei, maar soms vergeet jy hoe lank jy moet wag vir die onbewuste denkprosesse om aan die gang te kom.

Die eerste vraag wat ek vir myself moes stel en beantwoord, het dus gegaan oor hoe my eie kop werk as dit by kreatiewe sake kom. In aansluiting hierby het ek nagedink oor waar die materiaal vandaan kom waaroor ek gedigte skryf. 'n Mens weet van jouself sekere dinge en ek weet dat ek baie interaktief ingestel is. Ek reageer op wat om my gebeur, op dinge wat ek lees, waarvan ek te hore kom, wat ek sien en hoor en beleef. Soms reageer ek ook té intens en maak dit vir myself (en vir diegene om my) moeilik.

In 2007 het die werklikhede van die land waarin ons lewe vir my nogal swaar op die gemoed kom lê. Dit was nie vir my 'n lughartige jaar nie. Dit is so dat 'n mens in bepaalde periodes minder weerbaar is, asof jy vol word, selfs tot oorloeps toe vol, van alles wat jy weet en sien en hoor en slegs deels verstaan. Dit is asof jy vasval in slegte nuus en bekommernis oor die toekoms en begin twyfel of daar beweging gaan kom in die negatiewe patrone wat hulleself skynbaar so moeiteloos in die lewens van gewone mense gevestig het. Des te meer omdat die basiese gegewens van die land positief ervaar word terwyl die werklikhede van die alledaagse lewe nogtans so 'n hoë mate van spanning teweegbring. 'n Mens verstaan die omstandighede, die redes en die verloop van wat gebeur, en omdat jy reeds soveel moontlike antwoorde ken, vra jy nie meer die vrae nie. Jy glo die antwoorde wat jy self sou verskaf immers nie meer nie.

Vir 'n aantal weke was ek nogal huisgebonde terwyl ek 'n siek gesinslid moes versorg. Ek het gehoop dat dié tyd soos 'n hibernasie sou werk en dat die rustigheid en afsondering tot nuwe idees sou lei. Aanvanklik het dit egter nie gebeur nie. Die speelsheid en verbeeldingrykheid van Josh en Ian se kreature het my vermaak en vreugde verskaf en ek het my verlustig in Ian se tekensvaardigheid,

maar by die speelse aspek van die kreature kon ek nie aansluiting vind nie.

My gedagtes het bly sirkel sonder om 'n bepaalde koers in te slaan. Die gedagte van die kreatiewe proses het egter al hoe sterker begin figureer. Wat is dit wat my kop laat werk? Hoe lyk die prosesse waarmee my denke werk? Watter patrone kan 'n mens maak met hierdie gegewens, watter spel kan jy daarmee speel? Ek het die kreature begin sien as moontlike manifestasies van die vrese van die kunstenaar – dat hy nie goed genoeg kan sien, in al die betekenisse van die begrip *sien*, nie; dat hy nie vindingryk of vervreemdend genoeg kan werk nie. Stel jou die skrywer of skilder voor wat voor die leë doek op die esel of die wit papier te staan kom terwyl glimmende kokkerotte en sprinkane met monsterlike gesiggies in die hoeke van die vertrek roer en loer. Die jong monnike in Middeleeuse kloosters wat die handskrifte moes kopieer en illumineer het nie verniet vreemde gedroegies in die versierde letters verskuil nie: was dit net vir hulle eie afleiding en uit onnutsigheid, of was die lelike goetertjies inderdaad gestaltes van die vrese waarmee hulle geprogrammeer was?

Die kreature kan egter ook die innerlike van mense reflekteer: wie is die vierogige wat alles wil sien en weet? Wie is die renoster wat eintlik graag wil vlieg of wat dink hy kan vlieg en vergeet hoe klein sy vlerkies en hoe dik sy lyf is? Is daar 'n iemand wat skadeloos lyk soos 'n padda, maar wat inderwaarheid 'n stekelknuppel van 'n tong het? Is die vampieragtige man wat alles kan doen, kan vlieg en gryp en byt, dalk 'n beeld van 'n magsbehepte mens wat alles wil doen en by alles betrokke wil wees, wat homself in alles oorskat en dus agter sy gewone uiterlike 'n verwronge oordad van ambisie verberg?

Daar was dus baie moontlikhede, maar ek het byna moed opgegee dat iets werklik lewensvatbaars sal kom aanmeld.

Uiteindelik was die idee wat al hoe sterker na vore gekom het dié van die kontras tussen die maniere waarop kinders en grootmense met die werklikheid omgaan. Dit gaan egter om veel meer as nostalgie na die onskuld en ongekompliseerde kyk van 'n kind. Dit is immers nie noodwendig dat mense soveel spanning hoef te hê soos in hierdie geweldgeteisterde land nie. Dit is ook nie in alle lande so dat mense so intens bewus is van die verskuiwings van mag en magsbasisse en die gepaardgaande vertoon van mag nie.

Uit hierdie gedagtes het die idee vir die gedig “Die donker binne en die donker buite” gegroei. Die kontras tussen die belewenis van ’n kind en ’n verantwoordelike ouer in die hedendaagse Suid-Afrika staan sentraal in die gedig. Maar dit het gebeur terwyl my kop met ander patrone ook besig was.

In die streek waar ons woon, hou die herfs lank aan, van laat Maartmaand tot vroeg in Julie. Dit is ’n mooi seisoen van langsame prosesse. Die blare val af en die kleure word intenser omdat die sonlig soos heuning word. Die mooiste is vir my hoe elke boom se skelet opnuut sigbaar word. Daar is meer lig en lug in die tuin, meer oopte, meer ruimte. Dit is vir my baie aantreklik, want dit is asof daar plek kom vir beweging, vir deurgang, vir vloei. Op ’n dag het ek in die tuin gestaan en alles om my was soos een groot lyntekening wat soos ’n rooster oor die stralende lig geskuif is. En die palet van so ’n herfstuin is so veranderlik, so vry dat ’n mens outomaties aan die fauvisme dink. Daar het ’n paar versreëls in my kop geval:

In die herfs word die tuin ’n rooster,
’n matriks vol nuwe lig en ooptes.
My kwas moet praat soos ’n fauvis
omdat die herfs self ’n fauvis is.

Die oopheid van die patrone, die oorfloed van spasies tussen die lyne het egter in gesprek getree met die gevoel van vasgevang wees in ’n bepaalde werklikheid en in omstandighede, en ’n mens besef opnuut dat jy jou moet losdink, dat jy altyd ’n denkweg moet soek, dat jy self stagnasie en belemmering moet teëwerk deur ’n bepaalde manier van dink. Dit is onontbeerlik om ’n roete te vind waarlangs jy verder kan dink. Die gedagte van ’n denkweg en die vind van ’n nuwe denkweg kry ’n mens baie sterk in die filosofie van Heidegger. Ek het ook onthou hoe diep ’n bepaalde aanhaling uit ’n Heidegger gedenklesing my altyd opnuut tref:

Maar die oorgawe aan dinge en ontvanklikheid vir die misterie gebeur nie vanself nie. Dit kom nie per toeval oor ons pad nie. Beide gedy slegs deur middel van volgehoue, waagmoedige nadenke. (*Yet releasement toward things and openness to the mystery never happen of themselves. They do not befall us accidentally. Both flourish only through persistent, courageous thinking.*) (Heidegger Memorial Address.)

En toe val die verskillende gedagtes skielik in ’n patroon. Ek het besef die gedig oor die kind en die vader sluit aan by ’n gedig wat ek vroeër geskryf het oor hoe ’n kind met die werklikheid omgaan in teenstelling met die hantering van die werklikheid deur mense in po-

sisies van mag. Dit was nou vir my duidelik dat dit gaan om aspekte van dieselfde soort gedagtegang. En die versreëls oor die fauvistiese tuin het hierby aansluiting gevind.

Omdat ek vir 'n stokperdjie skilder, het die visuele ervaring van die kleurvolle lynpatrone in die tuin my ook visueel geboei. Ek het begin om 'n tuin te skilder waarin alles lynpatrone vorm, die bome, die takke en die skaduwees op die gras. Ten volle bewus van die gevaar dat 'n mens 'n idee bloot kan illustreer en nie werklik kan uit-“beeld” in die sin dat jy 'n waardige visuele ekwivalent daarvoor ontwikkel nie, en ook ten volle bewus van die beperktheid van my skilder-vermoëns, het ek aanhou verf.

Vir my is skilder 'n ideologies veel minder gekompliseerde aktiwiteit as skryf. Woorde se ideologiese ladings is bykans nie te ontkom nie en dit kan soms belemmerend op 'n mens inwerk as jy toelaat dat dit jou te sterk beïnvloed. Omdat ek nie professioneel skilder nie, hoef ek nie vernuwend in gesprek te tree met die kontemporêre skilderkuns nie en kan ek gewoon gemaklik met die kwas, verf en bord omgaan en dit geniet.

Ek weet natuurlik dat skilder geensins ideologies neutraal is nie. Niks is immers in vandag se omgangsdiskoers ideologies neutraal nie. Die blote feit dat ek 'n tuin het waarin ek na die bome se takpatrone kan kyk, het reeds onvermydelike ideologiese implikasies. Ek het immers 'n tuin en baie ander mense nie en dit dra 'n hele stuk koloniale geskiedenis tot reg binne in die hede en tot in my lewe. Ek skilder egter nie om sosiale kommentaar te lewer nie – vir my is daar byna iets van 'n ontvlugting in die werk met verf en kwas en papier en waterverf. En in die skilderproses, hetsy in waterverf of olie, ervaar ek die dinge vir hulleself. Daar is by my geen groot skilderaspirasies nie, ek probeer nie die bakens van die kontemporêre skilderkuns verskuif nie. Ek verf dinge ter wille van hulle dinglikheid. As 'n grootblaarplant my boei, dan verf ek die groot blare as groot blare. Ek het dit verwoord in 'n vers terwyl ek juis 'n plant geskilder het:

Blaar

Eenkant op die weegskaal lê die blaar,
'n groen en ingewikkelde gewig;
ontoereikend op die ander kant
my kwas en ek, 'n liggeweegde paar:

Hoe blaar is 'n blaar is 'n blaar.
Sny die wortels wat heimlik hang

aan die oog, wat die arm afrem
ten einde die blaar is 'n blaar is 'n blaar.

Die donker aarde moet die hart self binneklop,
die son die bloed verblindend binneskyn,
dat die sap in die vingers groen skiet
ten einde die blaar uit die kwaspunt ontplof.

Verslingerd op die grootblaarplant,
suig en lek die kwas
hom aan die groen verf dik en smak
die blaar plat op die wit doek vas.

Terwyl ek weet dat elke ding wat ek van skilder geleer het, van prentvlakontwikkeling en komposisie en lyn en vlak en kleurteorie, onontkombaar inwerk op wat ek doen, is dit nogtans 'n bepaalde ervaring van dinge wat my laat skilder en nie primêr idees nie. Dit is eerder asof die idee uit die visuele waarneming en die intense besigwees daarmee ontwikkel en die idee en gedagtes kom dan in gedigte tot uiting. Omdat my verwery 'n baie private aktiwiteit is en nie op reaksie of kommentaar gerig is nie, laat ek dit taamlik vry voortgaan. Die tegniese tekortkomings waarvan ek my baie sterk bewus is en die onvermoë wat my teister terwyl ek skilder, het in die verlede tot baie gedigte gelei – ek kon die onvolkomenheid tematiseer en dit as metafoor gebruik. Maar dikwels help die skilderwerk juis om meer regterbreiningestel te raak en dan vloei die woorde, al was die skildery 'n mislukking.

In die blaargedig gaan dit juis om die idee van loskom van alles wat 'n voorafgaande programmering van die waarneming bepaal en waarskynlik belemmer. So het ek die visuele indruk van 'n oomblik van insig in die tuin probeer representeer in 'n vrye spel van lyne en kleure. Ek vermoed dat die werk aan die tuinskildery op sigself 'n soort ruimte in my denke bewerkstellig het wat met die drie gedigte vir die kreatureprojek saamhang en met mekaar in verband laat kom het. Die laaste gedig van die drieluik, gaan dan juis om die soeke na 'n uitkoms uit 'n gevoel van vasgevang wees, waar stilte sekerlik vir die digter die onaanvaarbaarste plek is om in vasgevang te wees. Die stomheid, die gebrek aan antwoorde, die onmoontlikheid van ontvlugting kom alles in die gedig ter sprake. Dit gaan dus om die vind van 'n nuwe denkweg, letterlik tussen die takke deur. Die ander sy van die saak is dat die derde gedig self die uitkoms van die proses is: die meer bedinkte resultaat van die ander twee gedigte en die skildery.

Daarmee die produk van die proses: 'n skildery van 'n tuin as matriks en drie gedigte.

Dit is 'n baie lang pad om te loop van die kreature af, maar miskien sou ek sonder die kreature glad nie op die pad beland het nie en ook nie op hierdie manier op die pad geloop het nie. Wat belangrik is, is om te bly loop.